

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОГО І ПРИРОДНОГО КАПІТАЛУ
В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ КОНФЛІКТІВ***

*М. М. Петрушенко, канд. екон. наук,
Сумський державний університет, м. Суми*

У статті досліджено взаємозв'язок між складовими соціального і природного капіталу на рівні території, з урахуванням конфліктного чинника. В контексті дослідження еколого-економічних конфліктів оцінка соціального капіталу проводилася на основі величин трудового потенціалу районів Сумської області, скорегованих на коефіцієнт конфліктності. В основі природного капіталу було використано результати оцінки природно-ресурсного потенціалу області.

Ключові слова: *взаємозв'язок, соціальний капітал, природний капітал, еколого-економічний конфлікт, природно-ресурсний потенціал.*

ВСТУП

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження теми конфліктів у сфері еколого-економічних відносин передбачає пошук поряд із ринковими, виробничими, фінансовими, організаційними чинниками також чинників соціально-психологічного характеру, що спричиняють суперечності в економіці як на мікро-, так і на макрорівні. У свою чергу, досвід, накопичений теорією капіталу як джерела додаткових доходів, що пропонує узагальнення зазначених чинників у такій класифікації: фізичний, фінансовий, людський, соціальний, природний капітал, – дозволяє виявляти нові можливості запобігання екологічним конфліктам із позицій комплексного підходу.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Не заглиблюючись у багату історію соціологічних, політологічних та інших досліджень, пов'язаних із соціальним капіталом, зазначимо, що одним із перших вчених, хто актуалізував питання кількісної оцінки соціального капіталу як координаційного чинника суспільного розвитку, є Р. Патнем (R. Putnam) [1]. Питання глибинних суперечностей економічного та особистісно-людського чинників висвітлені у працях провідних вітчизняних вчених, таких як В. М. Геєць [2], Д. П. Богиня [3] та багато ін.

Безпосередньо питаннями, пов'язаними із соціальним капіталом, займалися С. І. Архієреєв, З. І. Галушка, О. І. Дем'янчук, О. В. Мартякова та С. Н. Снеговая, І. В. Пенькова, С. А. Сисоєв та ін., зокрема, висвітлено таке: аналіз сутності поняття “соціальна довіра” [4]; узагальнення поглядів вітчизняних вчених на сутність соціального капіталу за такими елементами, як суспільні інститути, цінності та норми, освіта, виховання тощо [5]; аналіз ресурсного та результативного характеру соціального капіталу, а також його роль поряд із природним капіталом у процесі суспільного відтворення [6]; дослідження сфер, зокрема сфера збройних конфліктів, у яких широко застосовується категорія “соціальний капітал” [7], розгляд соціального капіталу як чинника соціалізації трансформаційної економіки [8] та сталого економічного розвитку [9]; модель оцінки рівня соціального капіталу з урахуванням чинника довіри споживача [10].

* Стаття рекомендована до друку доктором економічних наук Теліженком О. М., СумДУ, м. Суми

У свою чергу, вирішення питань щодо природного капіталу, а саме: визначення ролі відносин власності на об'єкти природного капіталу в системі економічних відносин [11], зокрема з погляду інституційного підходу [12]; ідентифікація вигод, таких як прямі, екосистемні, потенційні вигоди і вигоди від наявності природного капіталу [13], економічна оцінка природних ресурсів [14] тощо, досліджують І.В. Замула, В.М. Кислий, Н.М. Малога, О.Б. Ярош та інші вчені.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас подальшого розвитку потребують питання взаємозв'язків між соціальною та природною формами капіталу, зокрема задля ідентифікації раніше прихованих причин екологічних конфліктів, а з іншого боку – пошуку додаткових методів управління ними.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Отже, *мета цього дослідження* полягає в установленні взаємозв'язку між соціальним і природним капіталом у контексті дослідження еколого-економічних конфліктів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Існують різні погляди щодо того, як співвідносити між собою форми капіталу, що мають різну назву та узагальнювальний “людський чинник”, зокрема людський капітал і соціальний капітал. Згідно з ідеями нової політичної економії, зокрема теорії раціонального вибору, соціальний капітал, який, зрозуміло, утворюється в групах та організаціях і ними використовується задля свого розвитку, може також використовуватися й індивідуально членами груп та організацій. У цьому полягає обґрунтування зв'язку людського та соціального капіталу, а саме: соціальний капітал містить у собі людський капітал ([15, с. 135]). Природа надбудови належить до збільшення або зменшення (негативний соціальний капітал) величини соціального капіталу за рахунок міжособистісних, внутрішньогрупових і міжгрупових взаємодій.

Комплексний підхід до розгляду капіталу у формі економічного потенціалу запропонований у праці [14]. Зокрема, в складі останнього досліджуються природно-ресурсний і трудовий потенціал. При цьому соціальна складова як окрема частина потенціалу, тобто розглядається паралельно з трудовим потенціалом, виступає в однаковій ролі порівняно з його економічною складовою.

Під час дослідження теми конфліктів, зокрема ресурсних та екологічних, більшість джерел західної літератури сфокусована на громадянських і міжнаціональних війнах. Проте деякі роботи висвітлюють конфлікти інших масштабів і характеру, які об'єднані рисою спричинення ними політичної та соціально-економічної нестабільності. Зокрема, використовуючи рекомендації щодо впливу конфліктів на структуру економіки (модель ендогенного конфлікту), наведені в праці [16], продемонструємо взаємозв'язок людського та природного капіталу з конфліктним напрямом розвитку економіки регіону.

Припустимо, конфліктна ситуація полягає в тому, що в межах певного регіону його природний капітал N може спрямовуватись одночасно і на продуктивну, і на конфліктну (непродуктивну) діяльність. При цьому людський капітал регіону L може використовуватися за цими двома напрямками. Відповідно, маємо: L_e і L_c . Природна рента буде розподілятися між конфліктними та неконфліктними силами таким чином:

$$Y_e = \frac{L_e}{L_e + L_c} \cdot N_r; \quad Y_c = \frac{L_c}{L_e + L_c} \cdot N_r, \quad (1)$$

де Y_e – виробнича функція за продуктивним напрямом; Y_c – виробнича функція за конфліктним напрямом (функції Y_e і Y_c побудовані за аналогією функції “витрати – випуск” В. Леонтьєва: два сектори економіки, два фактора виробництва) [17, с. 73]; N_r – природна рента.

Річна величина природної диференційної ренти обраховується за формулою [14, с. 400]:

$$N_r = \max \sum_{i=1}^n (Z_i - C_i) \cdot M_i, \quad (2)$$

де N_r – річна величина диференційної ренти; Z_i – замикальні витрати на виробництво одиниці продукції при експлуатації одиниці ресурсу; C_i – індивідуальні зведені витрати на виробництво одиниці продукції при експлуатації одиниці відповідного ресурсу; M_i – обсяг природного ресурсу, що оцінюється; $i=1, 2, \dots, n$ – індекс виду ресурсу.

У цих функціях відображено сутність конфлікту природно-ресурсної ренти. При цьому, зрозуміло, процес привласнення ренти є трудомістким. Однак конфліктні відносини спричиняють знищення частки як природного капіталу, так і людського капіталу:

$$\Delta N = (1 - \eta) \cdot N; \quad \Delta L = (1 - \mu) \cdot L, \quad (3)$$

де ΔN , ΔL – зміна відповідно величини природного та людського капіталів у зв'язку з конфліктною діяльністю; η , μ – коефіцієнти зниження величини капіталу, відповідно природного та людського, через конфліктну діяльність.

Нами проведено дослідження взаємозв'язку соціального та природного капіталу на прикладі Сумської області (табл. 1–3, рис. 1).

Таблиця 1 – Вартісна оцінка соціального капіталу* Сумської обл.
(станом на 01.01.2004** р.)

Район*** області	Кількість населення, тис. осіб	Кількість економічно активного населення, тис. осіб	Вартісна оцінка трудового потенціалу економічно активного населення, млн грн	Коефіцієнт конфліктності (від 0 до 1; неконфліктність : значення “1”)	Вартісна оцінка соціального капіталу, млн грн
1	2	3	4	5	6
Охтирський	79,20	38,64	4139,21	0,95	3932,25
Білопільський	58,20	19,34	2044,24	0,90	1839,82
Буринський	33,70	11,94	1262,06	0,95	1198,96
Великописарівський	24,80	7,94	839,26	0,95	797,30
Глухівський	65,20	24,29	2567,45	0,90	2310,71
Конотопський	131,30	57,43	6070,35	0,85	5159,80
Краснопільський	32,40	13,37	1413,21	0,90	1271,89
Кролевецький	44,20	14,86	1570,70	0,85	1335,10
Лебединський	25,60	14,68	1551,68	0,90	1396,51
Липоводолинський	22,50	10,92	1154,24	0,90	1038,82

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Недригайлівський	29,40	12,66	1338,16	0,85	1137,44
Путивльський	32,50	9,73	1028,46	0,90	925,61
Роменський	90,40	44,12	4663,49	0,85	3963,97
Середино-Будський	19,60	7,16	756,80	0,95	718,96
Сумський	347,60	226,74	23966,40	0,80	19173,12
Тростянецький	40,30	18,57	1962,85	0,85	1668,42
Шосткинський	109,80	44,47	4700,48	0,80	3760,38
Ямпільський	28,70	11,64	1228,34	0,90	1105,51
Загалом по області	1241,40	597,00	63105,28	–	52734,57

*Людського капіталу (обчислено на основі даних оцінки трудового потенціалу території [14, с. 362–365].), скорегованого на коефіцієнт конфліктності, в якому враховані кількість надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також рівень екологічно спричиненої захворюваності по районах Сумської області.
 **З огляду на відсутність достовірної інформації станом на початок 2011 року, враховуючи неістотну змінність чинників формування трудового потенціалу протягом останнього десятиліття, за основу побудови залежності на рис. 1 взяті відповідні пропорції 2004 року.
 ***У складі того чи іншого району враховано потенціал відповідного міста – районного центру

Таблиця 2 – Вартісна оцінка* природно-ресурсного потенціалу Сумської обл. (станом на 01.01.2011 р.)

Район області	Природно-ресурсний потенціал, млн грн				
	Лісові землі	Сільсько-господарські землі	Родовища корисних копалин	Водні ресурси	Сумарна економічна оцінка
Охтирський	219,72	1235,60	337,36	2332,32	4125,00
Білопільський	305,65	2045,84	0,24	1960,40	4312,13
Буринський	77,20	1824,80	0,16	929,04	2831,20
Великописарівський	219,72	1539,68	0,16	935,52	2695,08
Глухівський	399,76	2681,20	2,88	1562,56	4646,40
Конотопський	77,20	3530,72	1,04	3568,24	7177,20
Краснопільський	922,77	1615,12	14,72	1220,00	3772,61
Кролевецький	519,60	2313,60	2,88	1405,20	4241,28
Лебединський	606,05	3215,84	1,04	1800,00	5622,93
Липоводолинський	86,80	2013,44	344,40	1112,32	3556,96
Недригайлівський	86,80	1981,60	0,40	1041,20	3110,00
Путивльський	77,20	1535,52	28,08	1037,20	2678,00
Роменський	86,80	3469,28	590,00	4130,32	8276,40
Середино-Будський	922,08	2158,24	0,16	1239,12	4319,60
Сумський	5951,06	6003,84	45,68	7576,96	19577,54
Тростянецький	760,48	1230,88	0,08	1368,64	3360,08
Шосткинський	212,72	2043,76	17,84	3324,08	5598,40
Ямпільський	229,12	1886,24	0,48	1063,12	3178,96
Загалом по області	11760,73	42325,20	1387,60	37606,24	93079,77

*Обчислено на основі даних у джерелі [14, с. 423–436], із урахуванням коригувальних коефіцієнтів використання природно-ресурсного потенціалу Сумської області (протягом 2003-2011 рр.) – табл. 3

Таблиця 3 – Коефіцієнти використання природно-ресурсного потенціалу Сумської області (протягом 2003-2011 рр.)

Природний ресурс	Рокі									Зміна у 2011 порівняно з 2003
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Лісові землі	1.23*	1.24	1.26	1.20	1.14	1.12	0.98	0.75	1.10	2.38
Сільсько-господарські землі	0.94**	1.10	0.96	0.96	1.03	1.08	0.99	0.90	1.30	1.23
Корисні копалини	1.02*	1.06	1.04	1.04	1.06	1.07	0.96	0.89	1.04	1.18
Водні ресурси	0.92*** 1.08*** *	0.90 1.12	0.93 1.10	0.94 1.12	1.00 1.17	0.97 1.22	0.89 1.12	0.91 1.09	0.91 1.05	2.48

*На основі індексів промислової продукції в Україні, а саме: оброблення деревини та виробництво виробів із деревини та, відповідно, добувна промисловість, у тому числі добування паливно-енергетичних та інших корисних копалин (у відношенні до попереднього року). – Джерело: Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

**На основі індексів обсягу сільськогосподарського виробництва в Сумській обл. (щодо попереднього року). – Джерело: Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

***Коефіцієнт використання водних ресурсів (на основі основних показників використання та охорони водних ресурсів в Україні – “забрано води з природних водних об’єктів, млн. куб. м, включаючи морську воду, воду з підземних джерел та шахтно-кар’єрну воду”. – Джерело: Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>), вимірюється кожного разу співвідношенням до базового 2002 р.

****Коефіцієнт інфляції. – Джерело: Міністерство фінансів України (<http://index.minfin.com.ua/index/infl/>)

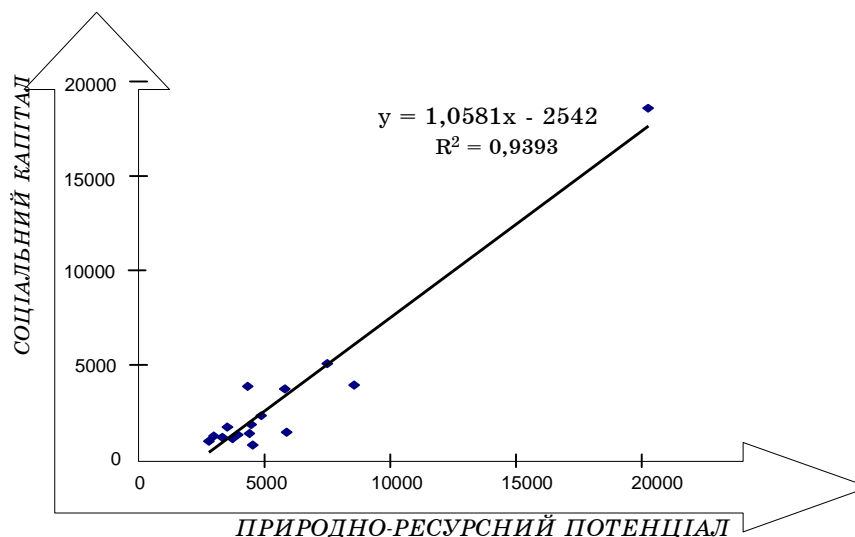

Рисунок 1 – Взаємозв’язок між соціальним капіталом, що містить людський капітал і конфліктну складову, та природно-ресурсним потенціалом як основою природного капіталу, на прикладі Сумської області

Результат установлення взаємозв’язку між природним капіталом, який поданий у формі природно-ресурсного потенціалу, і соціальним капіталом (людським капіталом із урахуванням конфліктних еколого-

економічних чинників), на основі даних, наведених у табл. 1–3, показано на рис. 1. Як бачимо, існує прямий зв'язок між зазначеними формами капіталу (економічного потенціалу). При цьому конфліктна складова врахована у разі природно-ресурсного потенціалу – на етапі його оцінки, соціального капіталу – виходячи з даних табл. 1.

Дотримуючись думки філософа Ф. Фукуями [18], якщо природний капітал є малодинамічним чинником, то зростання соціального капіталу за рахунок розширення соціальних зв'язків, зміцнення іміджу і, як наслідок, довіри – цілком можливі в контексті економічного розвитку, позбавленого впливу дисфункціональних екологічних конфліктів.

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті дослідження було доведено існування взаємозв'язку між природним і соціальним капіталом у межах певної території, з урахуванням конфліктної складової, що є підґрунтям для формування механізму управління екологічними конфліктами, що базується на довірі та інших культурних цінностях. *Подальші дослідження* будуть присвячені розробленню консенсусного механізму прийняття управлінських рішень у сфері еколого-економічних конфліктів.

ВЗАИМОСВЯЗЬ СОЦИАЛЬНОГО И ПРИРОДНОГО КАПИТАЛА В КОНТЕКСТЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ

Н. Н. Петрушенко,

Сумский государственный университет, г. Сумы

В статье исследована взаимосвязь между составляющими социального и природного капитала на уровне территории, с учетом конфликтного фактора. В контексте исследования эколого-экономических конфликтов оценка социального капитала проводилась на основе величин трудового потенциала районов Сумской области, скорректированных на коэффициент конфликтности. В основе природного капитала были использованы результаты оценки природно-ресурсного потенциала области.

Ключевые слова: *взаимосвязь, социальный капитал, природный капитал, эколого-экономический конфликт, природно-ресурсный потенциал.*

INTERACTION OF SOCIAL AND NATURAL CAPITAL IN CONTEXT OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC STUDY OF CONFLICT

M. M. Petrushenko

Sumy State University, Sumy, Ukraine

In the article we research the relationship between components of social and natural capital at the level of a territory, considering the conflict factor. In the context of the ecological-economic conflicts research the assessment of social capital is based on the values of the labor potential of the districts of Sumy region, adjusted to the conflict factor. The basis of natural capital is the assessment of natural resource potential of the region.

Key words: *relationship, social capital, natural capital, ecological and economic conflict, natural resource potential.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Патнэм Р. Чтобы демократия сработала / Р. Патнэм ; пер. с англ. – М. : Ad Marginem. – 1996. – 287 с.
2. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку: монографія / В. М. Геєць. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2009. – 863 с.
3. Богиня Д. П. Трудовий менталітет в системі стратегічного розвитку України / Д. П. Богиня // Стратегія економічного розвитку України. – 2001. – № 7. – С. 42–53.
4. Пенькова І. В. “Соціальна довіра”: сутність поняття / І. В. Пенькова, А. С. Глебова // Економіка Криму. – 2010. – № 4 (33). – С. 68–71.

5. Мартякова О. В. Качество образования как фактор роста капитализации социального капитала / О. В. Мартякова, С. Н. Снеговая // Вестник Донецкого университета экономики и права. – 2011. – № 2. – С. 27–31.
6. Архієреєв С. І. Двоїста природа соціального капіталу / С. І. Архієреєв, М. В. Шишлова // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2011. – Вип. 40-3. – С. 11–17.
7. Сысоев С. А. К вопросу происхождения категории “социальный капитал” / С. А. Сысоев // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2011. – Вип. 40-2. – С. 213–218.
8. Галушка З. І. Соціальний капітал як чинник соціалізації трансформаційної економіки / З. І. Галушка // Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. – 2009. – Вип. 456. – С. 3–7.
9. Дем'янчук О. І. Соціальний капітал як елемент сталого економічного розвитку суспільства / О. І. Дем'янчук // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Економічні науки. – 2007. – № 12. – С. 25–27.
10. Дем'яненко Ю. В. Модель оцінювання рівня соціального капіталу підприємств сфери послуг / Ю. А. Дем'яненко // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 1 (9). – С. 102–108.
11. Мартиенко А. И. Собственность на природные объекты в системе экономических отношений / А. И. Мартиенко // Вестник ОНУ. – 2008. – Т. 13, Вип. 15. – С. 79–83.
12. Ярош О. Б. Проблеми власності на природні ресурси: інституціональний підхід / О. Б. Ярош // Економіка природокористування і охорони довкілля. – 2008. – С. 125–130.
13. Малюга Н. М. Природний капітал: ідентифікація та бухгалтерський вимір / Н. М. Малюга, І. В. Замула // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 67–71.
14. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / под общей ред. О. Ф. Балацкого. – Сумы : ИТД “Университетская книга”, 2006. – 973 с.
15. Lin N. Social capital: A theory of social structure and action / N. Lin. – NY : Cambridge University Press, 2001. – 278 p.
16. Depetris Chauvin N. The effects of conflict on the structure of the economy / N. Depetris Chauvin, D. Rohner // Proceedings of the german development economics conference, January 23, 2009. – Frankfurt a. M., 2009. – № 6. – 40 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <http://hdl.handle.net/10419/39947>.
17. Леонтьев В. Экономические эссе. Теории, исследования, факты и политика / В. Леонтьев ; пер. с англ. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с.
18. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Ф. Фукуяма. – М. : ООО “Из-во АСТ”; ЗАО НПП “Ермак”, 2004. – 277 с.

Надійшла до редакції 25 червня 2012 р.